

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.1.08
УДК 342.9

Черкаський Р. А.,
кандидат наук з державного
управління
ORCID: 0000-0003-1206-7774

НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, виокремлено та охарактеризовано наступні напрями протидії та запобігання злочинності Державної митної служби, до яких в свою чергу віднесено наступні: цільовий (митно-фіскальний); робота із суспільством; нормотворчість; взаємодія з іншими відомствами та інституціями у відповідній сфері.

Ключові слова: напрями; протидія та запобігання злочинності; Державна митна служба.

Постановка проблеми. Аналіз норм чинного законодавства, наукових поглядів вчених та правозастосовної практики свідчить про те, що Державна митна служба України відіграє дуже важливу роль у сфері запобігання та протидії злочинності, як суспільно-небезпечному, особливо негативному явищу. Проте, специфічна природа цих двох схожих різновидів діяльності, як невід'ємної частини функціонування вказаного відомства, характеризується не тільки у його повноваженнях, завданнях, а також інших аспектах роботи. Протидія та запобігання злочинності Державною митною службою України та її органами має особливі напрями та межі, що також необхідно враховувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання протидії та запобігання злочинності неодноразово потрапляли у поле зору різних фахівців, зокрема їм приділяли увагу: Ю. М. Антонян, В. Д. Воднік, Н. Ф. Куз-

нецова, О. Г. Кулик, О. М. Литвинова, С. Ю. Лукашевич, Н. Ю. Мельничук, М. Г. Тома та багато інших. Втім, як спільний недолік, варто вказати той факт, що вчені занадто мало уваги звертали на проблематику напрямів запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби.

Постановка завдання. Метою статті є встановити та охарактеризувати напрями запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: здійснити аналіз норм чинного законодавства, що регулює діяльність Державної митної служби; встановити напрями діяльності даного центрального органу виконавчої влади у відповідній сфері.

Виклад основного матеріалу. Відмітимо, що напрями запобігання та протидії злочинності взагалі, на сьогоднішній день є частково опрацьованим питанням в юридичній спільноті. Вченими не вироблено не

тільки саме розуміння цих напрямів, але й концепція їх розмежування із іншими характеристиками запобігання та протидії. Наприклад, досліджуючи зміст протидії та запобігання злочинності О. М. Джужа дійшов висновку, що уособленням вказаної діяльності виступає, у першу чергу, державна правоохоронна політика, напрямами забезпечення якої є: по-перше, державна доктрина, яка займає вагоме місце серед стратегічних напрямів протидії злочинності, і перш за усе – рецидивній злочинності, у тому числі в межах кримінально-виконавчої системи; по-друге, особливий вид соціальної діяльності, спрямований на забезпечення виконання та відбування усіх видів кримінальних покарань, виправлення та ресоціалізацію засуджених, забезпечення безпеки, правопорядку та законності на території держави; по-третє, наукова теорія, що володіє аналітичними методами та синтезує відповідні політичні, соціологічні і правові знання, а також законодавчу ініціативну функцію влади щодо забезпечення нормативно-правової підтримки процесів та механізмів протидії та запобігання злочинності [1, с. 22].

У той же час, найчастіше науковці виділяють напрями запобігання та протидії конкретним типам та видам злочинності. Наприклад, О. Федченко розробляючи теоретико-методологічну концепцію з приводу запобігання і протидії корупції безпосередньо в підрозділах Національної поліції України та інших органів системи МВС України зазначив, що практичними напрямами цієї роботи є: затвердження власних антикорупційних програм у Національній гвардії України, Національній поліції

України, Державній прикордонній службі України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, та які розміщені на офіційних веб-сайтах зазначених державних органів; проведення роз'яснювальних заходів щодо вимог заповнення декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру; проведення люстрації та звільнення тих працівників, які допускали порушення законодавства, не дотримуються вимог антикорупційного законодавства у частині запобігання і врегулювання конфлікту інтересів; створення спеціального сайту та «Гарячої лінії» для повідомлень про корупційні дії працівників органів системи МВС України; чітке визначення днів і годин прийому громадян для повідомлень про корупційні правопорушення керівництвом органів системи МВС України та їх підрозділами на місцях; розроблення наукового обґрунтування окремих напрямів запобігання і протидії корупції науковцями МВС України [2, с. 346].

Іншу точку зору пропонують науковці, які досліджують напрями протидії злочинності серед неповнолітніх. Так, І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська, О. В. Британська та ряд інших науковців стверджують, що запобігання та протидії злочинності серед неповнолітніх включає в себе:

- 1) створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно сприйнятої системи розуміння того, що таке злочин та формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та убезпечить його від долучення до

злочинної діяльності, а також здійснення виховного впливу у разі якщо особа вже вчинила злочин;

2) загально-соціальне запобігання: комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві;

3) спеціально-кримінальне запобігання: система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення [3].

Дещо інший підхід з приводу тієї ж сфери протидії та запобігання злочинності пропонує М. І. Фіалка, який виділяє виключно: 1) індивідуальну профілактику – здійснюється щодо неповнолітніх, які відносяться до групи ризику вчинення злочину або вже вчинили злочин, у зв'язку з чим потрапили у поле діяльності суб'єктів профілактики, поставлені на профілактичний облік, відбувають покарання або знаходяться у профілактичних закладах, тощо; 2) загальносоціальну – дії, спрямовані на підвищення соціального захисту сімей з дітьми, збільшення матеріальної допомоги дітям-сиротам і дітям-інвалідам, реформування освітніх закладів, належне фінансове забезпечення праці вчителів і вихователів; ці дії націлені на зменшення протиріч і стабілізацію соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві;

3) спеціально-кримінологічне запобігання – дії (розраховані як на всіх неповнолітніх, так і на їх окремі групи), спрямовані на зменшення негативного впливу криміногенних чинників, а також заходи, скеровані на конкретних осіб з девіантною або злочинною поведінкою з метою недопущення виникнення антисуспільної мотивації [4, с.133–140].

Наведені наукові визначення показують не тільки загальну незавершеність логіки у дослідженнях напрямів запобігання та протидії злочинності, але й часте та вкрай неправильне співвідношення даної категорії із функціями. Варто наголосити, що напрями, незважаючи на об'єктивну зрозумілість їх етимології, не мають нічого спільного із функціями запобігання та протидії злочинності, зокрема, в рамках роботи відповідних органів державної влади. Вони також не є групами практичних інструментів регулювання або впливу у відповідній сфері. Термін «напрями запобігання та протидії злочинності» визначає ті кластери суспільних відносин, де подібні різновиди діяльності здійснюються. У контексті діяльності Державної митної служби України та її органів, напрями запобігання та протидії злочинності є сферами суспільно-правових відносин, у контексті яких відбувається реалізація вказаним відомством своїх завдань, функцій та повноважень.

З огляду на правовий статус служби та покладені на неї функції, на сьогоднішній день можна виділити чотири напрями запобігання та протидії злочинності Держмитслужбою України.

1. Першим напрямом запобігання та протидії злочинності ор-

ганами Державної митної служби України є цільовий (митно-фіскальний). Варто зазначити, що мито, є одним із прикладів системи митних платежів – всі види платежів, які справляються митними органами при переміщенні через митний кордон України товарів, транспортних засобів та інших предметів згідно з чинним законодавством України [5, с. 25]. Відповідно до положень Митного кодексу України окрім безпосередньо мита, до митних платежів також відноситься акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [6].

Таким чином, здійснюючи свою цільову діяльність, Державна фіскальна служба України забезпечує наповнення державного бюджету, що, в свою чергу, гарантує фінансово-економічну стабільність нашої країни та достатність фінансових ресурсів для комфортного існування населення країни. Проте, процес наповнення бюджету, окрім складності, несе в собі значні ризики виникнення ситуацій порушення прав та інтересів населення країни, зокрема, злочинними проявами у податково-митній сфері. Протиправна діяльність в зазначеному ракурсі може привести до дисбалансу вітчизняної економіки, початок дії в ній регресивних процесів. Саме у зв'язку з цим, протидія та запобігання злочинності в роботі Держмитслужби йде бік о бік із цільовим (митно-фіскальним) напрямом роботи відомства, прямо пов'язаного із фінансово-економічною безпекою нашої держави.

2. Робота із суспільством. Вагоме значення в діяльності Держа-

вної митної служби, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності на території нашої держави має робота із суспільством. Соціальна орієнтованість заходів, засобів та методів діяльності Держмитслужби передбачає превентивно-виховний вплив на конкретних фізичних осіб при перетинанні ними митного кордону України за рахунок митного контролю об'єктів, що останніми перевозяться, а також притягнення їх, у разі наявності об'єктивних підстав, до адміністративної відповідальності за порушення митних правил.

Напрямок суспільного впливу в роботі Держмитслужби України також передбачає тісне співробітництво відомства із громадськістю, у тому числі з питань щодо запобігання та протидії злочинності. Правовою основою взаємодії служби із громадськістю виступає Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 № 966, яка визначає основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Відповідно до зазначеної Постанови, консультації з громадськістю проводяться з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності зазначених органів. Проведення консультацій з громадськістю має сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень з важливих питань

державного і суспільного життя з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень. Консультації з громадськістю проводяться з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів [7].

В роботі Держмитслужби України формою взаємодії з громадськістю виступає громадська рада, діяльність якої регламентована Положеннями (затверджене Наказом Держмитслужби від 18.02.2021 №110). За текстом документу громадська рада при Державній митній службі України є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної митної політики. Основними завданнями Громадської ради є: 1) сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; 2) сприяння врахуванню Держмитслужбою громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сферах, що належать до компетенції Держмитслужби; 3) сприяння залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної політики у сферах, що належать до компетенції Держмитслужби; 4) проведення відповідно до законодавства громадського моніторингу за діяльністю Держмитслужби; 5) здійснення підготовки експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів з питань формування та реалізації

державної політики у сферах діяльності Держмитслужби [8].

3. Нормотворчість. Згідно із положеннями юридичної теорії поняття «нормотворчість», як правило розглядається у значенні діяльності уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою [9]. У своєму дисертаційному дослідженні З. О. Погорелова підкреслює, що нормотворчість стосується головним чином процедури прийняття нормативних актів. Нормотворчість вимагає вивчення розвитку реальних зв'язків між різними явищами, о беруть участь у формуванні права і здійснюють перехід від матеріальних факторів до свідомості та від неї до правових норм [10, с. 11]. За визначенням А. О. Нечипоренко нормотворчість є комплексною науковою категорією, яка характеризується тим, що вона є: початковою стадією механізму правового регулювання, елементом правової системи і правової культури суспільства, в процесі якого відбувається перетворення потреб та інтересів у загальнообов'язкові, формально-визначені приписи і правила; засобом організації соціального управління, однак при цьому процес нормотворчості сам врегульований правом й іншими соціальними нормами; цілеспрямованою діяльністю, що триває в певних часових проміжках і містить внутрішні елементи – етапи процесу зародження правової норми і набрання нею чинності, за допомогою якої відбувається зміна суспільного життя [11, с. 5].

Отже, нормотворчість – це процес формування нових нормативних,

юридичних положень, які регулюють правові відносини в тій чи іншій галузі. Здійснюючи протидію та запобігання злочинності Державна митна служба приймає накази, розпорядження та інші юридичні документи, які, по-перше, забезпечують реалізацію відповідних заходів, засобів та способів боротьби та профілактики злочинності; по-друге, упорядковують діяльність персоналу служби, забезпечують розподілення покладених на його представників обов'язків та функцій; по-третє, забезпечують належний рівень роботи структурних органів та підрозділів Держмитслужби України за вектором запобігання та протидії порушенням в митній сфері, а також злочинності.

4. Напрямок взаємодії. Четвертим напрямом запобігання та протидії злочинності Державною митною службою та її органами є взаємодія. У філософії категорія «взаємодії» застосовується у розумінні діючих зв'язків і реального впливу взаємодіючих елементів один на одного і є абстракцією вищого порядку щодо всіх інших його значень. У науці публічного управління взаємодія постає як постійна співпраця у вирішенні значних і повсякденних питань. Взаємодія різних органів державної влади зумовлена реалізацією функцій держави і спрямована на розробку та реалізацію довгострокових програм і планів соціально-економічного розвитку регіонів; координацію зусиль для виконання завдань, що мають велике значення для населення регіону; створення умов для структурної перебудови місцевого господарства та створення спільних державно-самоврядних організацій [12, с. 253]. Отже, взаємодія – це форма діяльності

органів влади при якій останні співпрацюють одне з одним на засадах добровільності в межах визначених законодавством компетенцій з метою полегшення реалізації покладених на них завдань та функцій, у тому числі за напрямом запобігання та протидії злочинності. В роботі Державної митної служби України взаємодія має два спрямування: національне та міжнародне. Так, відповідно до Положення про Державну митну службу України від 06.03.2019 №227 остання під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, а також підприємствами, установами та організаціями, всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців, зокрема шляхом обміну електронними документами у визначеному законодавством порядку [13].

Висновки. Таким чином, проведене наукове дослідження свідчить про те, що Державна митна служба України хоча і не є спеціалізованим суб'єктом протидії та запобігання злочинності, втім, вона здійснює свою діяльність у вказаній сфері за багатьма напрямками, що в свою чергу дозволяє підкреслити важливість роботи даного центрального органу виконавчої влади у досліджуваній сфері. У підсумку також слід вказати, що всі напрямки тісно переплітаються одне з одним, а відтак здійснюючи свою діяльність Державна митна служба повинна прагнути досягти успіху за всіма визначеними векторами.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавче право України: Підручник. За заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2009. 642 с.
2. Федченко О. Практичні напрями у сфері запобігання і протидії корупції у підрозділах Національної поліції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 865. С. 345–349.
3. Курс лекцій по криминологии : учебное пособие / под ред. проф. И. Н. Данышина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). Харків : Одиссей, 2006. 280 с.
4. Фіалка М.І. Неповнолітня злочинність: сучасний стан та напрями профілактики. *Вісник Кримінологічної асоціації*. 2013. № 5. С.133–140.
5. Саленков А.В. Правове регулювання податкових платежів, що справляються при перетинанні митного кордону України. Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2008. 194 с.
6. Митний кодекс України: кодекс від 13.03.2012 №495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №45-45. ст. 552.
7. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постановка, порядок від 03.11.2010 №966. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. ст. 36.
8. Положення про Громадську раду при Державній митній службі України: наказ від 18.02.2021 №110. Офіційний веб-портал Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/polozhennia-gromrada#scrollTop=0>
9. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.
10. Погорелова З. О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії та практики. Київ, 2004. 170 с.
11. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрями удосконалення. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2015. 21 с.
12. Шевчук О. М. Взаємодія та координація органів державної влади щодо забезпечення державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 126–129.
13. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова, положення від 06.03.2019 №227. *Офіційний вісник України*. 2019. №26. ст.900.

References

- Dzhuzha, O. (red.). (2009). *Kriminalno-vikonavche pravo Ukrayini*. Kyiv : Atika.
- Fedchenko, O. (2017). Praktichni napryami u sferi zapobigannya i protidii korupcii u pidrozdilah Nacionalnoyi policiyi. *Visnik Nacionalnogo universitetu «Lvivska politehnika»*. Seriya: Yuridichni nauki, 865, 345–349.
- Fialka, M. (2013). Nepovnlitnya zlochinnist: suchasnij stan ta napryami profilaktiki. *Visnik Kriminologichnoyi asociaciyi*, 5, 133–140.
- Salyenkov, A. (2008). Pravove reguluvannya podatkovih platezhiv, sho spravlyayutsya pri peretinanni mitnogo kordonu Ukrayini. Kharkiv : Nacionalna yuridichna akademiya Ukrayini imeni Yaroslava Mudrogo.
- Petrishin, O. V. (red.). (2015). *Teoriya derzhavi i prava*. Harkiv : Pravo.
- Pogoryelova, Z. (2004). *Zakonodavchij proces v Ukrayini: problemi teorii ta praktiki*. Kiyiv.

Nechiporenko, A. (2015). Normotvorchist v Ukraini: ponyattya, vidi, napryami udoskonalennya. Kharkiv: Nacionalnij yuridichnij universitet imeni Yaroslava Mudrogo.

Shevchuk, O. (2014). Vzayemodiya ta koordinaciya organiv derzhavnoyi vladi shodo zabezpechennya derzhavnogo kontrolyu u sferi obigu narkotichnih zasobiv tau psihotropnih rechovin. *Naukovij visnik Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu*, 8, 126–129.

R. Cherkasskyi, *Candidate of Sciences in Public Administration*

ORCID: 0000-0003-1206-7774

Directions of crime prevention and fighting by state customs service bodies

It was emphasized that carrying out its targeted activities, the State Fiscal Service of Ukraine ensures the filling of the state budget, which, in turn, guarantees the financial and economic stability of our country and sufficient financial resources for the comfortable existence of the population. However, the process of filling the budget, in addition to complexity, carries significant risks of situations of violation of the rights and interests of the population, in particular, criminal acts in the tax and customs sphere. Illegal activities in this perspective can lead to imbalances in the domestic economy, the beginning of regressive processes in it.

Emphasis is placed on the fact that in combating and preventing crime, the State Customs Service adopts orders, directives and other legal documents, which, firstly, ensure the implementation of appropriate measures, means and methods of combating and preventing crime; secondly, streamline the activities of the staff of the service, ensure the distribution of responsibilities and functions assigned to its representatives; thirdly, ensure the proper level of work of structural bodies and units of the State Customs Service of Ukraine on the vector of prevention and counteraction to violations in the customs sphere, as well as crime.

It is generalized that the State Customs Service of Ukraine, although not a specialized entity in combating and preventing crime, nevertheless, it carries out its activities in this area in many areas, which in turn emphasizes the importance of this central executive body in the study area. As a result, it should also be noted that all areas are closely intertwined with each other, and therefore in carrying out its activities, the State Customs Service should strive to succeed in all identified vectors.

Keywords: *directions; counteraction and prevention of crime; State Customs Service.*